

DOI: 10.61491/yk.17.2025.12198

სინდისის ფენომენი ვაჟა-ფშაველას
„სტუმარ-მასპინძელში“

The Phenomenon of Conscience
in Vazha-Pshavela's "Host and Guest"

მანანა ჭიჭინაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Manana Chichinadze

Akaki Tsereteli State University
Georgia, Tbilisi

აბსტრაქტი

სტატიაში გაანალიზებულია სინდისის ფენომენის მხატვრული და ფილოსოფიური ასპექტები ვაჟა-ფშაველას პოემაში „სტუმარ-მასპინძელი“, რომელიც არა მხოლოდ ეთნიკურ-რელიგიური დაპირისპირების ამსახველი ეპიკური თხზულებაა, არამედ ადამიანის შინაგანი სამყაროს – სინდისის, მორალური პასუხისმგებლობისა და თავისუფალი არჩევანის – დრამატული მხატვრული ასახვაც.

პოემის ცენტრალური პერსონაჟები – ალაზა და ჯოყოლა განსხვავებული, თუმცა ერთნაირად ტრაგიკული გზით წარმოაჩენენ იმ წინააღმდეგობას, რომელიც წარმოიშვება ადამიანის შინაგან ხმასა და თემს, რელიგიურ ნორმებს შორის. განსაკუთრებით საგულისხმოა ალაზას სულიერი ბრძოლა, რომელშიც მკაფიოდ იკვეთება კონფლიქტი თემის კოლექტიურ მორალურ კოდექსსა და უნივერსალურ ჰუმანიზმს შორის. მიუხედავად იმისა, რომ სალიტერატურო კრიტიკაში განსხვავებული ინტერპრეტაციები არსებობს ზვიადაურის დატირების ეპიზოდის შესახებ, სტატიაში დასაბუთებულია, რომ ალაზას ეს ქმედება განპირობებულია არა ეროტიკული იმპულსით, არამედ წმინდა ადამიანური თანაგრძნობითა და თანაგანცდით.

პოემის პერსონაჟთა ქცევისა და შინაგანი მოტივაციის ანალიზი ცხადყოფს, რომ პოეტი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ადამიანის მორალურ საფუძველს – სინდისს, ნამუსს, რომელიც თემის მიერ დადგენილი ეთიკური წესების პროდუქტი კი არ არის, არამედ –

პიროვნების შინაგანი იმპერატივით გამოვლენილი მოქმედება, ადამიანის „გულიდან გამოსული“. ამგვარ ხედვას სინდისი გამოჰყავს კულტურულ-ისტორიული დეტერმინაციის ფარგლებიდან და ამ პერსპექტივით ვაჟა-ფშაველა წარმოგვიდგება ტრანსკულტურული ჰუმანიზმის წარმომადგენლად, რომლის შემოქმედებაში ადამიანის შინაგანი თავისუფლება და უნივერსალური მორალური ღირებულებები თემურ და კონფესიურ საზღვრებს აღემატება.

საკვანძო სიტყვები: ვაჟა-ფშაველა, პოემა „სტუმარ-მასპინძელი“, სინდისის ფენომენი.

ABSTRACT

The article analyzes the artistic and philosophical aspects of the phenomenon of conscience in Vazha-Pshavela's poem „Host and Guest“ (Stumar-Masp'indzeli), which is not merely an epic work depicting ethnic-religious confrontation, but also a dramatic artistic portrayal of the human being's inner world — of conscience, moral responsibility, and free choice.

The poem's central characters, Aghaza and Joqola, reveal — by different, though equally tragic, paths — the conflict that arises between a person's inner voice and the demands of community and religious norms. Aghaza's spiritual struggle is especially noteworthy, in which the conflict between the community's collective moral code and universal humanism is clearly drawn out. Although differing interpretations exist in literary criticism concerning the episode of Aghaza's mourning over Zviadauri, the article argues that this act of Aghaza's is motivated not by erotic impulse, but by pure human compassion and empathy.

An analysis of the characters' conduct and inner motivation in the poem makes clear that the poet attaches particular importance to the moral foundation of the human being — conscience and honor (sindisi-namusi) — which is not a product of ethical rules established by the community, but rather an action revealed through the individual's inner imperative, something that comes „from the heart“ of the person. Such a view removes conscience from the bounds of cultural-historical determination, and from this perspective Vazha-Pshavela emerges as a representative of transcultural humanism, in whose work inner human freedom and universal moral values surpass communal and confessional boundaries.

Keywords: Vazha-Pshavela, the poem „Host and Guest“, the phenomenon of conscience.

შესავალი

სინდისის პრობლემა ოდითგანვე იყო ფართო ფილოსოფიურ-თეოლოგიურ მსჯელობათა საგანი. ხალხის წარმოდგენა სინდისიერებასა და უსინდისობაზე ეპოქების მიხედვით იცვლებოდა და, შესაბამისად, იგი ახალ-ახალ მორალურ შინაარსს იძენდა. სოკრატეს აღიარებით, არსებობს უზენაესისაგან ბოძებული ზნე-ჩვეულებანი, რომლებსაც ყველგან ერთნაირად აღიარებენ და ემორჩილებიან (ქსენოფონტი 1973: 135); არისტოტელეც დაახლოებით იმავეს გულისხმობს, როცა მსჯელობს დანაშაულით გამოწვეულ სირცხვილის გრძნობაზე. იგი ამბობს: „სირცხვილის გრძნობა შეიძლება ჩაგვეთვალოს პატიოსნების საფუძვლად, თუ ადამიანს შერცხვებოდა ცუდი მოვლენებისა“ (არისტოტელე 2003: 104); პავლე მოციქულთან სინდისი „ბუნებით სჯულადაა“ სახელდებული. წმინდა იოანე ოქროპირის აზრით, იგი ადამიანის სულიერი ორიენტირია, რომელიც ეხმარება მას სიკეთისა და ბოროტების გარჩევაში (ლეოპორსკი 1898: 99); ბერდიაევის მიხედვით, სინდისი „ღმერთის აღქმის ორგანოა“ (ბერდიაევი 2010: 270); კანტთან – ადამიანის შინაგანი მსაჯული, რომლისგანაც თავის დაღწევა შეუძლებელია; ფიხტესთან და შელინგთან სინდისს საყოველთაო რელიგიურ-საკრალური შინაარსი ენიჭება (სოლოვიოვი 1988: 223; სიკორსკი 1904: 270).

სამწუხაროდ, მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან იწყება სინდისის სუბიექტივისტური გაგება და, შესაბამისად, მისი დესაკრალიზაციაც. ფრიდრიხ ნიცშემ სინდისისი ქეჯნას სისულელე უწოდა, რომელშიც ღვთაებრივი და საკრალური არაფერია. „სინდისის ქენჯნა ისეთივე სისულელეა, როგორც ძაღლის მიერ ქვის ღრღნა“ (ნიცშე 1911: 213), – წერს ნიცშე. რაც შეეხება ზიგმუნდ ფროიდს, მან სინდისი ნევროზის ერთ-ერთ სახეობამდე დაიყვანა.

სინდისის ფენომენისადმი თავიანთ ინტერესს არა მარტო ფილოსოფოსები და თეოლოგები ავლენდნენ, არამედ მწერლებიც. ამ თვალსაზრისით, ლიტერატურათმცოდნეების საგანგებო კვლევის საგნად იქცა როგორც უ. შექსპირის, ფ. დოსტოევსკის, ა. ჩეხოვის, მ. ბულგაკოვის, ჰ. ჰესესა და სხვათა შემოქმედება, ისე ქართველ მწერალთა მხატვრული ნააზრევნი, რომელთა შორის ერთ-ერთი, რა თქმა უნდა, ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაა.

პირველი, ვინც საგანგებოდ იკვლია სინდისის პრობლემა ვაჟა-ფშაველას მხატვრულ ნააზრევში, გ. კიკნაძეა. მისი წერილი „სინდისის პრობლემა ქართულ ლიტერატურაში (ვაჟა-ფშაველა)“, როგორც ლ. ბებურიშვილი წერს, უნდა წარმოადგენდეს ვრცელი ნაშრომის შესავალს (კიკნაძე 2009: 108-111). ამავე პრობლემას განიხილავენ: დ. წოწკოლაური, თ. ჩხენკელი, ლ. მეტურიშვილი, ნ. მრევლიშვილი, მ. კვაჭანტირაძე, მ. წიკლაური და სხვ.

სტატიაში გაანალიზებულია სინდისის ფენომენის მხატვრული და ფილოსოფიური ასპექტები ვაჟა-ფშაველას პოემაში „სტუმარ-მასპინძელი“, რომელიც არა მხოლოდ ეთნიკურ-რელიგიური დაპირისპირების

ამსახველი ეპიკური თხზულებაა, არამედ ადამიანის შინაგანი სამყაროს – სინდისის, მორალური პასუხისმგებლობისა და თავისუფალი არჩევანის – დრამატული მხატვრული ასახვაც.

კვლევის მეთოდები

მეთოდოლოგიურად ნაშრომი ემყარება აღწერით, შედარებით-შეპირისპირებით, ანალიზისა და სინთეზის მეთოდებს.

მსჯელობა

სინდისის ფენომენი ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების ის ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემაა, რომლის მიმართ მწერლის ინტერესი შემოქმედების ადრეულ ეტაპზევე ვლინდება. კერძოდ, 1886 წელს დაწერილ მოთხრობაში „გოჩი“, უფრო მეტი სიღრმით კი 1915 წელს დაწერილ პოემაში „სვინდისი“. არ გადავაჭარბებთ, თუ ვიტყვით, რომ ვაჟას მთელი შემოქმედება ამ პრობლემას დასტრიალებს. სწორედ ეს ჰქონდა მხედველობაში ი. ევგენიძეს, როცა წერდა: „სინდისის მოტივი ვაჟასთან ერთგვარ თემატიკურ ბირთვს ქმნის“ (ევგენიძე 1989: 241).

ვაჟა-ფშაველა თავის შემოქმედებაში „კაი ყმის“ პრობლემის წარმოჩენისას აქცენტირებს არა მარტო ადამიანის ფიზიკურ ძალმოსილებაზე, გმირობასა და თავგანწირვაზე, არამედ მის მორალურ მხარეზე, სინდის-ნამუსზე, თუმცა არაროგორც თემის მორალური კოდექსის პროდუქტზე, არამედ პიროვნების შინაგანი იმპერატივით გამოვლენილ მოქმედებაზე. ვაჟასთან ნათლად იკვეთება კანტიანური ეთიკის პარალელი – ზნეობრივი კანონი, რომელიც ადამიანში „შიგნით“ არსებობს. თუმცა, კანტის რაციონალისტური იმპერატივისაგან განსხვავებით, ვაჟასთან სინდისი ემოციურ-სულიერი ფენიდან – „გულიდან გამოდის“, რაც პერსონალისტური ეთიკის სივრცეა. ვეთანხმებით ლ. ბებურიშვილს, რომლის მიხედვითაც, სინდისი არ არის კულტურულ-ისტორიული დეტერმინაციის შედეგი, რაც ვაჟას ტრანსკულტურული ჰუმანიზმის წარმომადგენლად წარმოაჩენს.

მიუხედავად იმისა, რომ სინდისის პრობლემა ვაჟა-ფშაველას პოემების ერთ-ერთი მთავარი თემაა, იგი ყველაზე მკაფიოდ და მძაფრად მაინც წარმოჩენილია პოემაში „სტუმარ-მასპინძელი“. მართალია, არსებობს ტექსტის სხვადასხვაგვარი წაკითხვის შესაძლებლობა, მაგრამ, როგორც ნ. მრევლიშვილი წერს, აუცილებელია, ნებისმიერი ნაწარმოების ამა თუ იმ პერსონაჟის მხატვრული სახის გააზრებისას ავტორის მსოფლმხედველობისა და სააზროვნო სისტემის გათვალისწინება, რომლის გარეშეც შესაძლებელია მცდარი ინტერპრეტაცია მიეცეს პერსონაჟის ქმედებას და, შესაბამისად, დასკვნებიც არ იყოს მართებული, რაც არცთუ ისე იშვიათი მოვლენაა. ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა პოემა „სტუმარ-მასპინძლის“ პერსონაჟების – ჯოყოლასა და აღაზას მხატვრულ სახეთა გააზრება.

ვაჟა-ფშაველას ნორმატიული ეთიკა ქრისტიანულ მსოფლმხედველობას ეფუძნება. ქრისტიანული თვალსაზრისით, ყოველი ადამიანი, განსხვავებული რასის, რელიგიისა და ზნეობრივი სახის მიუხედავად, იმსახურებს თანაგრძნობასა და სიყვარულს, რაც ვაჟას მორალური მრწამსის

გასაღებია. ამის გარეშე ვერ აიხსნება მისი გმირების ქცევის მოტივაცია. არა მარტო „ალუდა ქეთელაური“, არამედ „სტუმარ-მასპინძელიც“ იმის მკაფიო დადასტურებაა, რომ ვაჟასთან სინდისი ადამიანის ზნეობრივი ცნობიერების აღმნიშვნელი სიტყვაა და მნიშვნელობა არა აქვს იმას, თუ რომელი რელიგიის აღმსარებელია იგი. ალუდა ქეთელაური ხევსურია, ჯოყოლა – ქისტი, მაგრამ მათი გადაწყვეტილებები შინაგანი იმპერატივითაა განსაზღვრული და ემოციურ-სულიერი ფენიდან – „გულიდან გამოსული“. ორივე პერსონაჟი ვაჟას ქრისტიანული მსოფლმხედველობის ანარეკლია და სწორედ ამიტაა განპირობებული ის ფაქტი, რომ ალუდასათვის არსებითად მნიშვნელობა არ აქვს, მუცალი რომ ქისტია და ჯოყოლასთვის ზვიადაური – ხევსური.

ჯოყოლა ავტორმა რთული ალტერნატივის წინაშე დააყენა, როცა აღმოჩნდა, რომ სტუმარად ჰყოლია თავისი ძმის მკვლეელი, ხევსური ზვიადაური. მიუხედავად იმისა, რომ მას წესი და ადათი, ერთი მხრივ, ავალდებულებდა სისხლის აღებას, მეორე მხრივ კი სტუმარმასპინძლობის ტრადიციის დაცვას, ჯოყოლამ თავისი სინდისის ხმას დაუჯერა და უპირატესობა ამ უკანასკნელს მიანიჭა, რაც გამოიხატა სიტყვებით: „დღეს სტუმარია ის ჩემი, თუნდ ზღვა ემართოს სისხლისა“. ამ არჩევანით ჯოყოლა დაუპირისპირდა თემს, თავის თანამომემებს. ჯოყოლასაგან განსხვავებით, თემისთვის უპირატესი სისხლის აღება იყო, რის გამოც უიარაღო ზვიადაური შეიპყრეს, გათოკეს და სასაფლაოზე წაიყვანეს შესაწირად. ჯოყოლას ვერავინ დაადანაშაულებდა, სისხლის აღების ადათის შესაბამისად რომ ემოქმედა, მაგრამ მთავარი სწორედ ისაა, რომ რადგანაც ვაჟასთვის ყველა რჯულზე მაღლა „ვაჟაცობის რჯული“ დგას, ქისტი ჯოყოლაც საკუთარი სინდისის კარნახით უნდა მოქცეულიყო, როგორც ხევსური ალუდა – მუცალის შემთხვევაში. ჯოყოლამ იმით, რომ არ მიემხრო შურისძიებით შეპყრობილ თემს, არ აგებინა პასუხი ძმის მკვლეულს, თავისი ნამდვილი ბუნება გამოამჟღავნა, რომელიც მართულია შინაგანი სინდისის კარნახით. მან „საუფლო წესსზე“ დაფუძნებულ მორალურ დოქტრინაზე მაღლა დააყენა თავისი პიროვნული ნება, სინდისი, რაც იოლი არ ყოფილა; მან ფიქრისა და განჯის შედეგად მიიღო ეს გადაწყვეტილება და არა სპონტანურად. ჯოყოლამ დაიცვა სტუმარიცა და თავისი ოჯახის ღირსებაც. ტექსტში არსად ჩანს, რომ ჯოყოლა ნანობდეს თავის საქციელს. იგი დარწმუნებულია თავის სიმართლეში. მართალია, ამ საქციელით იგი უპირისპირდება თემს, თუმცა არ ღალატობს თავის ხალხსა და სამშობლოს, რაც დაამტკიცა კიდევ მაშინ, როცა მარტოდმარტო ჩაება ხევსურთა თავდასხმისას გააფთრებულ ბრძოლაში და დაიღუპა კიდევ.

ერთი შეხედვით, არც ალაზას, ჯოყოლას მეუღლეს, ეპარება ეჭვი, რომ სწორად მოიქცა, როცა უცხო, სხვა რჯულის სტუმარი დაიტერა, თუმცა ამ მხრივ, ჯოყოლასაგან განსხვავებით, იგი მაინც გაორებული პიროვნებაა. ალაზას ამგვარი საქციელი სხვადასხვაგვარადაა ახსნილი როგორც სალიტერატურო კრიტიკის, ისე მკითხველთა მხრიდან. ერთი ნაწილი იწონებს ალაზას საქციელს, რომელმაც უცხოებაში მყოფი, უიარაღო,

წამებით აღსრულებული კაი ყმა დაიტირა (გ. კიკნაძე, დ. ბენაშვილი, ლ. მეზურიშვილი, ნ. მრევლიშვილი, მ. კვაჭანტირაძე ...), მეორე ნაწილი კი მის საქციელს ეროტიკული იმპულსით ხსნის, თითქოს მისი ცრემლების მიზეზი ზვიადაურის მიმართ გაჩენილი ტრფობა იყო. პირველად ტექსტი ამგვარად წაიკითხა ი. ნაკაშიძემ, რომლის შეხედულება მეტ-ნაკლები ინტერპრეტაციით გაიზიარეს: კ. აბაშიძემ, ლ. მაგაროტომ, თ. ჩხენკელმა, ი. ევგენიძემ და სხვ.

უნდა ითქვას, რომ პოემის ტექსტი, არც ქვეტექსტი არ იძლევა რეალურ საფუძველს იმის თქმისას, რომ ალაზას ზვიადაურისადმი ხიზლი სატრფიალო-ეროტიკულია. მიუხედავად იმისა, რომ თავისი პერსონაჟების სულიერი სიმაღლით მოხიბლული მწერალი პოემის ფინალში ამბობს: „ვაჟაცაცობისას ამბობენ ერთურთის დანდობისასა/ სტუმარ-მასპინძლის წესზედა ცნობის და და-ძმობისასა“, საინტერესოა, რის საფუძველზე ეძებენ სატრფიალო ნიუანსებს ალაზას მიერ ზვიადაურის მიმართ გამოვლენილ თანაგრძნობაში? როგორც ლ. ბეზურიშვილი წერს, ალაზას თანაგრძნობაში სატრფიალო ნიუანსს ხედავენ ის ლიტერატურატმცოდნენი, ვინც დასავლური მწერლობის თვალსაწიერიდან უქცქერენ „სტუმარ-მასპინძელს“. ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების სულისკვეთების გაუთვალისწინებლად ამ თემაზე საუბარი უარგუმენტო იქნება, რამეთუ, როგორც გ. კიკნაძე წერს: „ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში უმნიშვნელო ადგილი აქვს დათმობილი სასიყვარულო და ეროტიკულ ურთიერთობებზე მიმთითებელ ეპიზოდებს. ...ვაქტებზე დიდი ძალდატანების შედეგი იყო, როდესაც ზოგიერთმა კრიტიკოსმა ზვიადაურისადმი ალაზას თანაგრძნობაში სატრფიალო ნიუანსი დაინახა (კიკნაძე 2005: 433-434).

ლ. ბეზურიშვილის აზრით, ალაზას ტრაგედია ავტორიტარულ და ჰუმანისტურ სინდისს შორის გაორებამ განაპირობა. მისი დანაშაულის განცდა რელიგიური ნორმების დარღვევის შედეგია და არა ეროტიკული ღალატისა. იგი ტექსტუალური არგუმენტების მოშველიებით დამაჯერებლად უარყოფს პოემაში სასიყვარულო სამკუთხედის ინტერპრეტაციას, რადგან ვაჟასთან სინდისი ადამიანის ფსიქოლოგიური რეაქცია კი არ არის, არამედ მისი ონტოლოგიური ღირსების საფუძველია. მისი აზრით, ალუდა გამოხატავს სინდისის ტრიუმფს, ალაზა – მის ტრაგიკულ გაორებას, ხოლო „სვინიდისი“ – მის კოსმიურ მნიშვნელობას.

და მაინც, ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში კონკრეტულად რის საფუძველზე გაჩნდა ეჭვი ალაზას მიმართ, რომ იგი მოიხიბლა ზვიადაურით?

„ნეტავი იმას, ვინაცა მაგის მკლავზედა წვებოდა... ვისიცა მკერდი, აწ კრული, მაგის გულ-მკერდსა სწვდებოდა! ნეტავი იმას, ოდესმე ქმრის ტრფობა გაუცვდებოდა?“ (ვაჟა-ფშაველა, 2009: 288). ეს ფრაგმენტი, ერთი შეხედვით, მართლაც ქმრის ინტერპრეტაციული ორჭოფობის საფუძველს, რადგანაც იგი შეიცავს ინტიმურ ტონს, საუბარია სხეულზე („მკლავზედა წვებოდა“), მკერდის ფიზიკურ სიახლოვეზე, ქმრის ტრფობაზე, რაც კორპორალური ლექსიკაა, მაგრამ საქმე ისაა, რომ ეს სიტყვები არ არის

საკუთარი თავისკენ მიმართული, ტექსტში არსად ჩანს, რომ ალაზას ეს ნატვრა თავის თავზე გადმოჰქონდეს. იგი ამბობს: „ნეტავი იმას“, ანუ გულისხმობს სხვა ქალს, რაც პროექციაა და არა თვითიდენტიფიკაცია. პირდაპირი ლტოლვის დადასტურება ტექსტში არ არსებობს. ზემოთხსენებული სიტყვები ალაზას ჰიპერბოლური აღტაცების გამოხატულებათა ზვიადაურის გმირული სულით, მისი მტრისადმი დაუმორჩილებლობით გამოწვეული და არა ეროტიკული გრძნობა.

მიუხედავად ამისა, შესაძლოა კიდევ ერთი კითხვა არ ასვენებდეს მკითხველს; კერძოდ, თუ ალაზას მხოლოდ ზვიადაურის ვაჟკაცობა ხიზლავს, რატომ არ კმარა ამისთვის ჯოყოლა? ისიც ხომ არანაკლები ვაჟკაცია?! საქმე ისაა, რომ ზვიადაური მტრის სიერცეში მარტოდმარტოა, უიარაღო, მაგრამ წამების დროსაც არ კარგავს ღირსებას, სიკვდილს ეგებება „კაცურად“. ალაზა ზვიადაურში ხედავს გმირის იდეალურ სახეს და არა რეალურ მამაკაცს. მისი თანაგრძნობა იზადება მხოლოდ ზვიადაურის სიკვდილის სცენის ხილვისას. თუ ალაზას ქმედებას ეროტიკულ ღალატად აღვიქვამთ, მაშინ მისი ტრაგედია პირადი ვნების შედეგი ხდება და თემისა და ინდივიდის კონფლიქტი სექსუალურ დრამამდე დაიყვანება, რაც არღვევს პოემის ეთიკურ ქსოვილს და რადიკალურად ეწინააღმდეგება ვაჟას მორალურ-ეთიკურ კოდექსს, მის მსოფლმხედველობას.

არც დევის მეტაფორა გამოდგება იმის დასასაბუთებლად, რომ იგი ქვეცნობიერში დაღექილი აკრძალული სურვილის დემონიზაციაა, როგორც შენიშნულია სალიტერატურო კრიტიკაში (თ. ჩხენკელი), რადგან ტექსტში არ ჩანს აკრძალული სურვილის ჩახშობის მცდელობა, არც საკუთარ თავთან ბრძოლა ვნების გამო. დემონიზაცია უფრო დაკავშირებულია რელიგიური ტაბუს დარღვევასთან, ვიდრე ეროტიკულ იმპულსთან. დევი ალაზას შინაგანი ქაოსის მითოლოგიური მეტაფორაა. მისი ტყუილი შიშის რეაქციაა, შინაგანი მორალური ქაოსის ენაა. დევი უფრო სინდისის გაორებაა, ვიდრე სექსუალური რეპრესიისა. ალაზამ იცრუა არა იმიტომ, რომ ვნებას მალავდა, არამედ იმიტომ, რომ ღმერთისა და თემის შიში ჰქონდა („ღმერთი გამირისხდება“, „თემი დამწყევლის“). ალაზა, რომელიც ცხოვრობს კოლექტიური ცნობიერების სამყაროში, სადაც მტრის დატირება მკრეხელობაა, ჯოყოლას მსგავსად ზედავს თემის წინააღმდეგ ამბოხებას – ჯოყოლა სტუმრის დასაცავად თანამემამულეს ჰკლავს, ალაზა კი ცრემლებს სწირავს ქისტებისაგან შეუზრალეზლად მოკლულს, თუმცა დანაშაულის გრძნობას ვერ იშორებს. ძმისა და წინაპართა აჩრდილები, მთელი ბუნება, საკუთარი გიშრის თემებიც კი უმხედრდებიან („მე უფრო დიდი ცოდვა მაქვს, უცხო სთვის ცრემლი ვღვარია“). ამიტომ არ არის გასაკვირი, რომ ქმარს თავდაპირველად სიმართლეს ვერ ეუბნება და ცრუობს. ამ ტყუილით იგი მალავს არა თავის ვნებას ზვიადაურისადმი, არამედ გლოვის ფაქტს, რადგან არ იცის, როგორ აღიქვამს ჯოყოლა მისგან თემის მტრის დატირებას. სწორედ ეს ტყუილი იწვევს მკითხველთა მხრიდან სხვადასხვაგვარ ინტერპრეტაციას და ალაზას ზვიადაურისადმი

გამოვლენილ თანაგრძნობაში უშვებს ეროტიკული იმპულსის არსებობის შესაძლებლობას.

აღაზა „სტუმარ-მასპინძლის“ დადებითი პერსონაჟია. სრულიად სამართლიანად შენიშნავს ნ. მრევლიშვილი, რომ ვაჟას მხატვრული სისტემისთვის მიუღებელია დადებითი გმირი მორალურ კომპრომისს უშვებდეს. მართლაც, პოემის ფინალიცა და ჯოყოლას პასუხიც: „იტირე?! მაღლი გიქნია, მე რა გამგე ვარ მაგისა? დიაცს მუდამა უხდება გლოვა ვაჟკაცის კარგისა“, მხოლოდ იმის დასტურია, რომ აღაზას ზვიადაურისადმი დამძვრი გრძნობა აქვს და არა ქალური ინტერესი. ჯოყოლაც იმიტომ უწონებს ცოლს საქციელს, რომ მასში ვერაფერს სასირცხვილოს ვერ ხედავს.

შეიძლება ითქვას, რომ აღაზას ზვიადაურისადმი შეწირული ცრემლი, ერთი მხრივ, ადამიანური თანაგრძნობის გამოხატულებაა, მეორე მხრივ, თემის სისასტიკისადმი მიმართული პროტესტი. სხვაგვარი ინტერპრეტაციები, მით უფრო ეროტიკული, ეწინააღმდეგება ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების ჰუმანისტურ კონცეფციას, რამეთუ „ჰუმანიზმი“, – როგორც გ. ქიქოძე შენიშნავს, – ვაჟასთან „კოსმიურ სიმაღლეზეა აყვანილი“ (ქიქოძე 1947: 269).

როგორც პოემის პერსონაჟთა ქცევისა და შინაგანი მოტივაციის ანალიზმა ცხადყო, ვაჟა-ფშაველა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ადამიანის მორალურ საფუძველს – სინდის-ნამუსს, რომელიც თემის მიერ დადგენილი ეთიკური წესების პროდუქტი კი არ არის, არამედ პიროვნების შინაგანი იმპერატივით გამოვლენილი მოქმედება – ადამიანის ემოციურ-სულიერი ფენიდან, „გულიდან გამოსული“. ამგვარ ხედვას სინდისი გამოჰყავს კულტურულ-ისტორიული დეტერმინაციის ფარგლებიდან და ამ პერსპექტივით ვაჟა-ფშაველა წარმოგვიდგება ტრანსკულტურული ჰუმანიზმის წარმომადგენლად, რომლის შემოქმედებაში ადამიანის შინაგანი თავისუფლება და უნივერსალური მორალური ღირებულებები თემურ და კონფესიურ საზღვრებს აღემატება.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

აბაშიძე 1955 – ვ. აბაშიძე, ვაჟა-ფშაველა, კრებული „ვაჟა-ფშაველა ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში“, ქრესტომათია, I. შეადგინა, შესავალი წერილი და შენიშვნები დაურთო იოსებ ბოცვაძემ. თბილისი, 1955.

არისტოტელე 2003 – არისტოტელე, ნიკომაქეს ეთიკა. თარგმნა თამარ კუკავამ. თბილისი, 2003.

ბებურიშვილი 2016 – ლ. ბებურიშვილი, ეთიკური პრობლემატიკა ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში. სადოქტორო დისერტაცია. თბილისი, 2016.

ბენაშვილი 1961 – დ. ბენაშვილი, ვაჟა-ფშაველა – შემოქმედი და მოაზროვნე. თბილისი, 1961.

ევგენიძე 1989 – ი. ევგენიძე, ვაჟა-ფშაველა. თბილისი, 1989.

ვაჟა-ფშაველა 2009 – ვაჟა-ფშაველა, თხზულებანი ათ ტომად, ტ. 3. თბილისი, 2009.

კიკნაძე 2005 – გ. კიკნაძე, თხზულებანი ხუთ ტომად, ტ.1, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, თბილისი, 2005.

კვაჭანტირაძე 2023 – მ. კვაჭანტირაძე, პერსონაჟთა ქცევის ფსიქოლოგიური მოტივაციები ვაჟა-ფშაველას პოემაში „სტუმარ-მასპინძელი“, ზვიადაური, ჟურნ. „სჯანი“, 2023, N24. გვ. 68-79. <https://sjani.ge/index.php/sjani/issue/view/894/403>.

მაგაროტო 1999 – ლ. მაგაროტო, მითი და პოეზია. იტალიურიდან თარგმნა მაია ჯავახაძემ. ჟურნ. „ლიტერატურა და სხვა“, #1, 1999.

მრევლიშვილი 2009 – ნ. მრევლიშვილი, პერსონაჟის სტრუქტურული ტიპის მოდელირების პრინციპისა და ინტერპრეტაციის საკითხისათვის (ვაჟა-ფშაველას „სტუმარ-მასპინძლის“ მიხედვით). ჟურნ. „სჯანი“ 2009 <https://www.researchgate.net/publication/391453915>

ნაკაშიძე 1955 – ი. ნაკაშიძე, ვაჟა-ფშაველას პოეზია. კრებ. „ვაჟა-ფშაველა ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში“, ქრესტომათია, 1. შეადგინა, შესავალი წერილი და შენიშვნები დაურთო იოსებ ბოცვაძემ. თბილისი, 1955.

ქიქოძე 1963 – გ. ქიქოძე, რჩეული თხზულებანი, ტ. 1. თბილისი, 1963.

ქსენოფონტი 1973 – ქსენოფონტი, მოგონებები სიკრატეზე, სოკრატეს აპოლოგია, თბილისი, 1973.

ჩხენკელი 1971 – თ. ჩხენკელი, ტრაგიკული ნიღბები, თბილისი, 1971.

წიკლაური 2017 – მ. წიკლაური, ვაჟა-ფშაველას მოქალაქეობრივი ცნობიერების დისკურსი და რეცეფცია ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლაში, დიასერტაცია, 2017.

წოწკოლაური 2008 – დ. წოწკოლაური, ვაჟა-ფშაველას თეორიულ-ლიტერატურული ნააზრევი. თბილისი, 2008.

Бердяев 2010 – Н. Бердяев, О Назначении Человека (Опыт парадоксальной этики). Москва, 2010.

Фрейд 2005 – З. Фрейд, Я и Оно. Москва, 2005.

Гегель 1990 – Ф. Гегель, Философия права. Москва, 1990.

Кант 1897 – И. Кант, Критика Практического Разума. СПб., 1897.

Ковалевский 1890 – М. Ковалевский, Закон и обычай на Кавказе, т. I, 1890.

Ницше 1911 – Ф. Ницше, Переоценка всего ценного, Собр. соч. Т. V, 1911.

Соловьев 1988 – В. Соловьев, Сочинения в двух томах. Т.1. Москва, 1988.

Сикорский 1904 – И. Сикорский, Всеобщая психология с физиогномикой в иллюстрированном изложении. Киев, 1904.

References and Sources

- Abashidze 1955 – K. Abashidze, Vazha-Pshavela, „Vazha-Pshavela in Georgian Literary Criticism“, Chrestomathia, I. compiled, introductory letter and notes added by Ioseb Botsvadze. Tbilisi, 1955.
- Aristotle 2003 – Aristotle, Nicomachean Ethics, translated by Tamar Kukava. Tbilisi, 2003.
- Benashvili 1961 – D. Benashvili, Vazha-Pshavela – Creator and Thinker. Tbilisi, 1961;
- Chkhenkeli 1971 – T. Chkhenkeli, Tragic Masks. Tbilisi, 1971.
- Evgenidze 1989 – I. Evgenidze Vazha-Pshavela. Tbilisi, 1989.
- Kiknadze 2005 – G. Kiknadze, Works in Five Volumes, Vol. 1. Tbilisi, 2005.
- Kikodze 1963 – G. Kikodze, Selected Works, Vol. 1. Tbilisi, 1963.
- Kvachantiradze 2023 – M. Kvachantiradze, Psychological Motivations of Characters' Behavior in Vazha-Pshavela's Poem „Guest-Host“, Zviadauri, Journal „Sjani“, 2023, N 24. Pp. 68-79. <https://sjani.ge/index.php/sjani/issue/view/894/403>
- Magarotto 1999 – L. Magarotto, Myth and Poetry, translated from Italian by Maia Javakhadze, Journal „Literature and Other“, #1, 1999.
- Meburishvili 2016 – L. Meburishvili, Ethical Problems in the Work of Vazha-Pshavela. Dissertation. Tbilisi, 2016.
- Mrevlishvili 2009 – N. Mrevlishvili, For the Principle and Interpretation of the Structural Type of Character Modeling (According to Vazha-Pshavela's „Guest-Host“), J. „Sjani“, 2009. https://www.researchgate.net/publication/391453915_
- Nakashidze 1955 – I. Nakashidze, Vazha-Pshavela's Poetry, „Vazha-Pshavela in Georgian Literary Criticism“, Chrestomathia, 1. compiled by , introductory letter and notes added by Ioseb Botsvadze. Tbilisi, 1955.
- Tsiklauri 2017 – M. Tsiklauri, Vazha-Pshavela's Discourse and Reception of Civic Consciousness in a General Education School. Dissertation, 2017.
- Tsotskolauri 2008 – D. Tsotskolauri, Vazha-Pshavela's Theoretical and Literary Thought. Tbilisi, 2008.
- Vazha-Pshavela 2009 – Vazha-Pshavela Works in Ten Volumes, Vol. 3. Tbilisi, 2009.
- Xenophon 1973 – Xenophon, Memories of Socrates, Apology of Socrates. Tbilisi, 1973.